

УДК 347.9

ЕФЕКТИВНІ СПОСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ АЛІМЕНТНОГО ДОГОВОРУ

Статтю присвячено проблемі забезпечення виконання аліментних зобов'язань. На основі аналізу, узагальнення й систематизації наукових джерел, висвітлено наукові пропозиції структурних елементів, аліментного договору, які б сприяли його виконанню. Запропоновано нові способи забезпечення виконання аліментного договору.

Ключові слова: аліментний договір, структурні елементи аліментного договору, аліментноуповноважений, аліментнозобов'язаний, додаток до аліментного договору, нотаріальні дії.

Вступ. Актуальність теми дослідження зумовлюється частими випадками саморегулювання аліментних правовідносин, та неможливості забезпечення охорони і захисту учасників аліментних правовідносин, це пояснюється недостатністю наукової розробки правових інструментів, які б сприяли забезпеченню виконання аліментних зобов'язань. Тому важливим є підвищення рівня нотаріальної процедури з посвідчення аліментного договору, з метою повного забезпечення прав та інтересів його сторін.

Стан дослідження. Теоретичну основу для узагальнень та формування власних висновків, зроблених в дослідженні, склали праці таких науковців: Т.С. Андрущенко, Л.В. Афанасьева, В.В. Баранкової, М.В. Бондаревої, І.П. Гришина, О.О. Дерій, Л.В. Красицької, М.Г. Масевич, І.С. Мельник, З.В. Ромовської, С.Я. Фурси, І.В. Чеховської та інших.

Виклад основного матеріалу. Основна конструкція договору закріплена в Цивільному кодексі України (далі – ЦК України). Конструкція договору складається з наступних елементів: суб'єктний склад договору, його умови (предмет, строк), права та обов'язки сторін, форма договору [1, 2].

Мета аліментного договору – спрямованість на виникнення, зміну та припинення сімейних прав та обов'язків. Г. Ахмач зазначає, що «роль договору у цивільному та сімейному праві має певні відмінності, – у сімейному праві договір має менше значення в порівнянні з його роллю у цивільному праві, оскільки договір у сімейному праві не може бути самостійною підставою для виникнення або припинення сімейних правовідносин, він може бути тільки підставою для зміни сімейних правовідносин (виняток становить договір про патронат)» [3, с. 155].

Істотними умовами сімейно-правового договору можна вважати предмет, строк та інші, які необхідні для договорів даного виду. Наприклад, предметом договору про сплату аліментів є надання утри-

мання однією стороною іншій стороні [4, с. 140].

Змістом аліментного договору є майнові права та обов'язки щодо надання утримання одному з суб'єктів сімейних відносин, або прирівняних до них, за певних обставин. Умови можуть стосуватися різних питань регулювання цих правовідносин, зокрема: виникнення аліментного зобов'язання; змісту аліментного зобов'язання, що складають права і обов'язки суб'єктів; зміни та припинення аліментного зобов'язання тощо. Андрущенко Т.С. зазначає, що «Оскільки аліментний договір є підставою виникнення аліментного зобов'язання, його зміст розкривається через права та обов'язки його суб'єктів, що визначаються з урахуванням істотних, звичайних і випадкових (або додаткових) умов договору» [5, с. 40].

З погляду на те, що укладення аліментного договору відіграє значну роль в сімейних правовідносинах, адже є гарантією виконання аліментних зобов'язань й додержання вимог щодо визначеності стосовно істотних умов, пов'язане з правочинністю договору, вважаємо за доцільне розглянути структурні елементи, що забезпечують його виконання.

Структурні елементи аліментного договору наступні: розмір, умови, способи і порядок виплати аліментів, участь у додаткових витратах, підстави зміни і розірвання договору, форми та умови відповідальності за несвоєчасну виплату аліментів, а також строки дії договору. В окремих випадках договір може містити умови майнового та немайнового характеру (ч. 4 ст. 157 Сімейний Кодекс України, (далі – СК України)) [1].

Строк дії договору є ознакою більшості аліментних договорів, оскільки характер останніх є тривалим. Положення СК України не достатньо чітко регулюють питання щодо строковості як самих аліментних договорів, так й аліментних відносин, тому вважаємо за доцільне при укладенні аліментного дого-

вору враховувати наступні аспекти:

- Строк дії самого аліментного договору.
- Строк виникнення аліментних зобов'язань, зокрема час й умови.
- Строк й періодичність сплати аліментів.
- Строк припинення аліментного зобов'язання.
- Строк нарахування штрафних санкцій, пені тощо за несвоєчасну сплату аліментів [1].
- Строк, з якого аліментні зобов'язання вважаються простроченими.

С.Я. Фурса, наголошує на необхідності встановлення мінімального строку аліментного договору [6, с. 65]. Не можемо однозначно погодитися з цією думкою, але вважаємо, що строк дії договору повинен бути чітко встановленим.

У сторін такого договору в якості додаткових умов є можливість передбачити умови та порядок індексації розміру аліментів з метою забезпечення інтересів зацікавлених осіб у разі загального зростання цін у країні, а також визначити підстави й умови відповідальності особи, яка порушила умови договору. Фурса С.Я., зазначає, що в разі не зазначення в такому договорі відповідальності за прострочення аліментного платежу можна вважати за доцільне застосування за аналогією статті 196 СК України. Згідно зі змістом зазначеної статті одержувач аліментів має право на стягнення неустойки (пені) у розмірі одного відсотка від суми несплачених аліментів за кожен день прострочки. Водночас слід погодитися з вченою в тому, що такі умови договору згідно зі статтею 8 СК України не повинні суперечити суті сімейних відносин [6, с. 119].

При цьому сторони можуть відійти від положень сімейного законодавства і на власний розсуд визначити свої права та обов'язки, наприклад, не пов'язувати виникнення права на аліменти з непрацездатністю одного з подружжя [7, с. 98].

Оскільки аліментні відносини не завжди базуються на добровільних засадах, можна їх визначити як доволі ризиковані й нестабільні. В даному випадку практичне значення мають теоретично обгрунтовані пропозиції О.О. Дерій, щодо введення обов'язкового реквізиту аліментного договору – додатка до нього про виконання аліментного обов'язку у вигляді «Акту виконання аліментних обов'язків» (далі – Акт) [8, с. 145].

Ця пропозиція є слушною, оскільки безспірність вимог визначається відповідно до Переліку документів, за яким стягнення заборгованості проводиться у безспірному порядку на підставі виконавчого напису нотаріуса. За наявності Акту виконання аліментних обов'язків, аліментноуповноважений матиме додатковий доказ безспірності заборгованості

(зобов'язань) та їх неналежного виконання. Вартим уваги є той факт, що нотаріус, вчиняючи виконавчий напис, виключно перевіряє безспірність заборгованості на підставі зазначених документів. В обов'язки нотаріуса не входить розгляд спорів [9].

Сторони договору можуть також передбачити такі умови, за якими визначений ними розмір аліментів може бути зменшений або збільшений у разі зміни їхнього матеріального і/або сімейного стану, а відповідно, і порядок встановлення нового розміру виплат тощо [5, с. 45].

Слушним є також, альтернативний варіант підтвердження виконання аліментних зобов'язань у вигляді періодичних платежів, – затверджений сторонами аліментного договору Графік виплат аліментних платежів, (далі – Графік). Вказаний Додаток буде корисним у ситуації прострочення терміну сплати аліментів й у необхідності примусового стягнення. Обов'язковими даними для зазначення в Графіку аліментних платежів є встановлення [5, с. 183]:

- форми аліментів (грошова, матеріальна, змішана тощо),
- засобу отримання (на рахунок або інший засіб),
- строку, коли аліментний платіж повинен поступити на рахунок одержувача або у інший спосіб, передбачений умовами,
- розмір аліментів.

Якщо сторони домовляються про грошову форму аліментів, доцільним буде рекомендація, щодо використання банківських рахунків, що дозволить аліментноуповноваженому отримати випуску з банку у будь-який час, контролювати виконання аліментних зобов'язань й надати випуску з банківського рахунку як доказ сплати, чи несплати аліментів. Виписка з банківського рахунку є безспірним доказом наявності чи відсутності заборгованості. Можливе ускладнення у вказаній ситуації, коли у аліментноуповноваженого відсутній банківський рахунок на момент укладання аліментного договору. Однак, в умовах сучасності ця перешкода долається дуже швидко, оскільки відкриття рахунку займає не більше однієї години. Законодавством України також передбачена можливість відкриття банківського рахунку на користь неповнолітньої дитини. Слід зауважити, що зміст аліментного договору повинен обов'язково містити інформацію про те, якщо у вказаний термін гроші не поступили на рахунок аліментноуповноваженого, цей строк є вихідним для виникнення заборгованості й розрахунку пені або штрафних санкцій. Важливо передбачити не тільки виникнення заборгованості, але штрафні санкції, які повинні бути чітко

прописані у аліментному договорі, враховуючи порядок нарахування пені, розмір тощо. Це в свою чергу буде стимулювати аліментозобов'язаного виконувати свої аліментні зобов'язання в строк й гарантувати компенсацію аліментноуповноваженому за несвоєчасне отримання коштів, що може мати вищішальне значення у деяких життєвих ситуаціях – сплата за навчання, оплата лікування тощо. Таким чином, вважаємо запропоновану опцію раціональною й реальною з позиції реалізації.

Як зазначалося вище, істотною умовою аліментного договору має бути строк (термін) виконання зобов'язання щодо сплати аліментів, недотримання якого встановлюватиметься, виходячи з дати складання акту виконання аліментних обов'язків (або графіка виплат аліментних платежів), з якого вбачатиметься прострочення терміну сплати аліментів та застосування до зобов'язаної особи санкцій, якщо вони передбачені договором, або додаткових умов щодо відстрочки чи розстрочки виконання зобов'язання (стаття 530 ЦК України) [2].

Зауважимо, що питання встановлення безспірності заборгованості за аліментами є спірне само по собі. По-перше, це зумовлено невичерпністю переліку документів, що свідчать про безспірність заборгованості, що розглядалося вище. По-друге, вказані заходи – Додатки до аліментного договору у вигляді Акту виконаних аліментних обов'язків й Графіку виплат й навіть сам аліментний договір не мають законно обґрунтованої сили, щоб виступати безперечним доказом. Однак, позитивним є те, що Акт може служити доказом сплати аліментів й використовуватися на користь аліментозобов'язаного, в той час, як Графік виплат може слугувати документом для розрахунку заборгованості й визначення розміру штрафних санкцій.

В якості додаткових умов сторони можуть передбачити, зокрема, умови щодо: участі дитини в розпорядженні аліментами, які одержані для її утримання (частина перша статті 179 СК України); контролю з боку органу опіки та піклування за цільовим витрачанням аліментів батьком, на ім'я якого вони виплачуються (частина перша статті 186 СК України); звільнення від аліментного обов'язку на дитину (стаття 188 СК України); відповідальності за прострочення сплати аліментів, зокрема, у вигляді неустойки (пені) в установленому сторонами розмірі від суми несплачених аліментів (частина перша статті 196 СК України) [1].

Ст. 34 ЗУ «Про нотаріат» містить нотаріальні провадження, які нотаріус уповноважений вчиняти, а саме:

- прийняття у депозит грошових сум;
- прийняття на зберігання документів;

– посвідчення часу пред'явлення документів (факту перебування особи в певному місті).

Вказані провадження варті уваги, оскільки рідко застосовуються в нотаріальній практиці щодо посвідчення аліментних договорів, але мають велике значення для гарантій безперечності доказів.

Прийняття у депозит грошових сум, передбачене статтею 87 ЗУ «Про нотаріат», може виступити додатковою гарантією виконання аліментного договору, а що ще більш важливо, відсутність перерахувань на депозитний рахунок нотаріуса коштів боржником, буде свідчити про можливість аліментноуповноваженої сторони звернутися до нотаріуса для вчинення виконавчого напису. Сплата аліментів таким шляхом може бути здійснення за умови визнання в договорі конкретного нотаріуса та реквізитів його депозитного рахунку, на який будуть направлятися кошти [10].

В контексті цього незрозумілим є питання, чому ця дія виконується нотаріусом у визначених законом випадках. Згідно з положеннями ст. 537 Цивільного кодексу України боржник має право виконати свій обов'язок шляхом внесення належних з нього кредиторів грошей або цінних паперів у депозит нотаріуса, нотаріальної контори в разі: відсутності кредитора або уповноваженої ним особи у місці виконання зобов'язання; ухилення кредитора або уповноваженої ним особи від прийняття виконання або в разі іншого прострочення з їхнього боку; відсутності представника недієздатного кредитора [2].

Таким чином, закон передбачає виконання зобов'язання шляхом внесення відповідної суми на депозит нотаріуса у виняткових випадках, а саме тоді, коли виконання зобов'язання боржником безпосередньо кредитору є неможливим.

Вважаємо це положення ЦК України нерациональним, оскільки воно обмежує доступ осіб до реального нотаріального інструменту правового захисту.

Прийняття на зберігання документів нотаріусом є ще одним ефективним способом забезпечення виконання аліментного договору. Ця нотаріальна функція, як й інші нотаріальні провадження, може виступати як окрема незалежна нотаріальна дія, так і бути безпосередньою складовою нотаріального процесу. Вказана нотаріальна дія супроводжується засвідченням справжності підпису кредитора на Графіку та Акті, як невід'ємних додатків до аліментного договору та передачею коштів на рахунок нотаріуса.

Посвідчення часу пред'явлення документу або факту перебування у відповідному місті нотаріусом є наступною важливою нотаріальною дією, яка відіграє ключову роль

в захисті й охороні прав та інтересів особи, яка звернулась до нотаріусу.

Зафіксований факт присутності, місця надання документів, часу надання документів нотаріусом суттєво впливає на безспірність доказів, адже зафіксовані дані є доказом певних дій.

Таким чином, в законодавстві передбачені певні заходи, які мають велике значення для гарантії безперечності доказів та підвищення охорони й захисту аліментноуповноважених. Однак, по незрозумілим причинам вказані заходи не дістали широкого застосування у нотаріальній практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 року № 2947-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21–22.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44.
3. Ахмач Г. Вплив цивільного права на регулювання договірних правовідносин членів сім'ї / Г. Ахмач // Актуальні проблеми держави та права – 2009. – № 51. – С. 150–156.
4. Дутко А.О Договір як регулятор сімейних відносин: особливості конструкції / А. О. Дутко // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія

юридична. – 2013. – Вип. 3. – С. 135–142. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nviduvs_2013_3_18.

5. Андрущенко Т.С. Процедура нотаріального посвідчення аліментних договорів: дис... кандидата юр. наук: 12.00.03/ – К., 2015. – 215 с.
6. Фурса С.Я. Сімейне право: Нотаріат. Адвокатура. Суд: наук-практ. посібник з інформ. дод. на лазерному носії: у 2 кн. / Фурса С.Я., Драгневич Л.Ю., Пульнева О.С.; заг. ред. С.Я. Фурси. – К.: Центр правових досліджень Фурси, 2005 – Кн. 1. – 2005. – 894 с.
7. Сімейне право України: підручник / [Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін.]; за заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 264 с.
8. Дерій О. О. Аліментні зобов'язання у цивільно-процесі: дис... кандидата юр. наук: 12.00.03/ – К., 2014. – 206 с.
9. Про затвердження переліку документів, за якими стягнення заборгованості проводиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 червня 1999 р. № 1172 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 44. – Ст. 82.
10. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 року № 3425-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 39.

Романенко Ирина Геннадиевна **ЭФФЕКТИВНЫЕ СПОСОБЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИСПОЛНЕНИЯ** **АЛИМЕНТНОГО ДОГОВОРА**

Статья посвящена проблеме обеспечения выполнения алиментных обязательств. На основе анализа, обобщения и систематизации научных источников, освещены научные предложения структурных элементов, алиментного договора, которые способствовали его выполнению. Предложены новые способы обеспечения исполнения алиментного договора.

Ключевые слова: алиментный договор, структурные элементы алиментного договора, алиментноуполномоченный, алиментнообязанный, приложение к алиментному договору, нотариальные действия.

Romanenko Iryna **EFFECTIVE WAYS TO ENFORCE ALIMONY AGREEMENT**

The article is devoted to the enforcement of maintenance obligations. Based on the analysis, generalization and systematization of scientific sources, highlights research proposals of structural elements of alimony agreement, which would facilitate its implementation. Although new methods of enforcement of alimony agreement.

Key words: alimony agreement, structural elements of alimony agreement, creditor, debtor, addition to alimony agreement, notary acts.